

סיפור על אהבה וחושך (ג)

אנו ממשיכים לפרסם קטעים מתוך ספרו של עמוס עוז: "סיפור על אהבה וחושך" (הוצאת כתר)

הדוד יוסף

עמוס עוז מרבה לספר על אהי סבו, הפרופסור הנודע (מפורסם) יוסף קלזנר - היסטוריון, חוקר ספרות, עורך, מבקר, חתן פרס ישראל במדעי היהדות.

פרופסור קלזנר נולד בשנת 1874 בעיירה אלקניקי שבליטא, ומת בירושלים בשנת 1958.

בביתו של פרופסור קלזנר (עמוס קלזנר-עוז קורא לו: הדוד יוסף) פגש עמוס הילד את האליטה (השכבה הגבוהה בחברה) החברתית, האקדמית והספרותית של אותם ימים. הוא כותב:

בילדותי הערצתי את הדוד יותר מכל על כך שהוא, כך סיפרו לי, יצר ונתן לנו כמה מלים יומיומיות פשוטות, מלים שנדרמה היה פי היו קיימות ונפוצות וידועות מאז ומתמיד, וביניהן המלה ירחון, וביניהן גם עיפרון, קרחון, חולצה, חממה, צנים, מטען, חרגוני ורבגוני, חושני ומנוף וקרנף (ומה, בעצם, הייתי לובש כל בוקר, לולי העניק לנו הדוד יוסף את החולצה? אולי כתונת פסים? ובמה הייתי כותב לולי העיפרון שלו? בחרט עופרת? שלא לרבר על החושניות, שאותה העניק לנו דווקא דודי זה, הפוריטני כל-כך).

אדם שיש בכוחו לחולל (להמציא) מלה חדשה ולהחדירה (להכניס אותה) אל תוך מחזור-דמה של הלשון נראה לי כמי שחיסרוהו אך מעט מיוצר אור ובורא חושך: אם כתבת ספר, אולי יתמזל לך מזלך ואנשים יקראו בו זמן מה, עד שיבואו ספרים חדשים וטובים ממנו ויקחו את מקומו; אבל כל המוליד מלה חדשה הרי הוא פנוגץ בנצח.

אבי

אבי השפים תמיד לקום, כשעה או שעה וחצי לפני אמי ולפני: בחמש וחצי בבוקר כבר היה עומד מול הראי באמבטיה, מערבב ומעבב במברשת את השלג שעל לחייו, מתגלח ושר לו חרש שירי מולדת בזיופים מסמרי שיער (באופן לא מוסיקלי). אחרי הגילוח היה שותה לברו כוס תה במטבח וקורא עיתון. בעונת ההדרים היה סוחט מדי בוקר כמה תפוזים במסחטת יד קטנה ומגיש לאמי ולי כוס מיץ תפוזים למיטה. ומפני שעונת ההדרים חלה בחורף, ומפני שבמים ההם האמינו ששתייה קרה ביום קר גורמת להתקררות, היה אבי החרוץ מרליק את הפרימוס עוד

ימי חייו איזו עליצות מבודחת, שוחרת (מחפשת) טוב: סבור היה שבכוחם לפזר כל קדרות (עצב) ודאגה ולהשרות על סביביו מצב-רוח נעים ונינוח. אם אמרה אמי, למשל, שהשכן ארון למברג הוחזר אתמול מ"הדסה" על הר הצופים והוא נראה מכורסם עוד יותר משהיה לפני שאושפו, אומרים שמחלתו אנושה (קשה מאוד), היה אבא נאנח ומשמיע איזה הגיג (מחשבה חכמה) בעניין הקרבה שבין המלה "אנוש" למלה "אנוש" ולמלה "נואש", והיה מצטט מספר ירמיהו, "עקב הלב מפל ואנוש הוא מי ידענו", ומתהלים, "אנוש כחציר ימיו".

אמא היתה משתוממת (מתפלאה), איך זה שכל דבר, ואפילו מחלתו הקשה של ארון למברג, מעורר בו את יצר ההתחכמות הילדותי?

בעולמו של אבא לא היתה קיימת שום צרה שאין בסופה ישועה: ליהודים היה רע ומר בגולה? אבל הנה עוד מעט תקום המדינה העברית והכל ישתנה לטובה. המחורר הלב לאיבוד? מחר נקנה חרש, טוב יותר מקודמו. היום קצת פואבת לנו הפטן? עד החתונה זה יחלוף (יעבור).

מה אכלו בירושלים

מה אכלו אשכנזים עניים בירושלים בשנות הארבעים? אצלנו אכלו לחם שחור עם פלחי בצל וחצאי זיתים, ולפעמים גם עם ממרח אנשובי; אכלו דג מעושן ודג מלוח, שבאו ממעמקי החכיות הריחניות בפנינת המכולת של ארון אוסטר; לעתים לא קרובות אכלנו סרדינים, שנחשבו אצלנו למעדן (דליקטס). אכלנו קישואים ודלועים וחצילים מבושלים, חצילים מטוגנים, וגם סלט חצילים רווי (מלא) שמן, רסיסי שום ובצל קצוץ.

בבקררים היה לחם שחור עם ריבה, ולעתים - לחם שחור עם גבינה (כשהגעתי לפריס בפעם הראשונה בחיי, ישר מקיבוץ חולדה, בשנת 1969, התגלה למארחי המשועשעים כי בישראל קיימים רק שני סוגי גבינות: גבינה לבנה וגבינה צהובה). בבקררים האכילו אותי על-פירוב דייסת קווקר בטעם דבק, וכשהכרזתי על שביתה נתנו לי במקומה דייסת סולת שעליה היו זורים למעני מניפה שחומה של אבקת קינמון.

אמי שתתה מדי בוקר כוס תה חם בלימון, ולפעמים היתה מטבילה בתה שלה ביסקוויט כהה מתוצרת פרוימן. אבי אכל בבקררים פרוסת לחם שחור עם מרמלדה צהובה דביקה, חצי ביצה קשה (שנקראה אצלנו "ביצה שלוקה"), וזיתים ופלחי עגבנייה ופלפלים ומלפפון קלוף וגם לבן של תנובה, שהגיע בצנצנות עשויות זכוכית עבה.

- המשך יבוא -

מה אכלו בירושלים?

הריקה. בזמן ששתיתי את המיץ, היה אבא מחפש מה לומר: תמיד הרגיש עצמו אשם בכל שתיקה. על פן היה מתלוצץ עמי בדרפו הלא-מברחת: "שתה נא בנני/ את המיץ/ ואני/ לא אאיי".

או: "אם יום-יום תשתה כוס מיץ/ תגדל ותהיה חייל אמיץ".

ואפילו: "כל לגימה/ ולגימה/ בונה את הגוף/ ואת הנשמה".

ולפעמים, בבקררים שבהם מצב-רוחו היה פחות לירי ויותר דיסקורסיבי:

"ההדרים הם גאות ארצנו! בכל העולם מוקירים כיום את תפוזי יפו! ואגב, השם יפו, כמו השם יפת, נגזר ככל הנראה מן המלה 'יופי', מלה עתיקה מאוד שמקורה אולי באשורית, 'פאיה', ובערבית היא לבשה צורת 'ואפי', ובאמהרית - כמדומני - 'טאוואפא'. ועכשיו, יפהפה צעיר" - וכבר מחיך היה בענווה, מתענג לו חרש על משחק המלים שעלה בדעתו - "כעת, יפהפה צעיר, תגמור נא יפה-יפה את המיץ ותייפה בטובה את כוחי להשיב את הכוס למטבח".

חידודים ומשחקי מלים כאלה, שנקראו בפיו קלמבורים, או "לשון נופל על לשון", עוררו באבי כל